

KUJAWSKO-POMORSKI
OŚRODEK DORADZTWA ROLNICZEGO
w Minikowie

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Toruniu

Karina Wroniecka

*W ekologicznym
ogrodzie
edukacyjnym*

2022

W ekologicznym ogrodzie edukacyjnym

Tekst i zdjęcia: Karina Wroniecka

Skład: Marzena Zwiewka

Zatwierdził: Zastępca Dyrektora KPODR w Minikowie, Ryszard Zarudzki

Wydawca:

Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie

89-122 Minikowo, tel. 52 386 72 14

e-mail: sekretariat@kpodr.pl **www.kpodr.pl**

Druk:

ONStudio Sp. z o.o. Grzegorz Dygacz

ul. Janowicza 3C

10-692 Olsztyn

biuro@studio-on.pl

ISBN: 978-83-65181-88-6

Nakład: 2000 szt.

Broszura bezpłatna.

Wydana ze środków WFOŚiGW w Toruniu

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Toruniu

*W ekologicznym
ogrodzie edukacyjnym*

Spis treści

Wstęp	5
Ogrody i ich funkcje	6
Ogród pokazowy	6
Ogród terapeutyczny	8
Gra zmysłów w ogrodzie	9
Ekologiczny ogród edukacyjny	12
Z wizytą w ekologicznym ogrodzie edukacyjnym „Ziołowy Zakątek”	17
Ekologiczny ogród permakulturowy	21
Podsumowanie	25

Wstęp

Ogród, to miejsce, w którym lubimy spędzać czas i cieszyć się pięknym otoczeniem. Kwitnące, wielobarwne rośliny przykuwają uwagę i pobudzają wyobraźnię. Za tym pięknem kryje się ogromny trud pracy właścicieli, związany z różnymi doświadczeniami w uprawie ogrodniczej, z którymi muszą się na co dzień zmierzyć. Pomimo częstych niepowodzeń praca w ogrodzie daje ogromną satysfakcję i pozwala aktywnie wypoczywać w zgodzie z naturą. Zapewnia ruch na świeżym powietrzu i zdrowy styl życia. Może być miejscem wytchnienia, odpoczynku i jednocześnie zabawy oraz stymulacji wszechstronnego rozwoju. Stanowi również doskonałe narzędzie edukacji ekologicznej, czemu sprzyja duża różnorodność biologiczna, bogactwo gatunków roślin i bytujących w ogrodzie zwierząt. To tutaj możemy rozpocząć naszą przygodę z ekologią, naturą i ochroną przyrody.

Ogrody pełnią różne funkcje. Od pokazowej, terapeutycznej do edukacyjnej. Te role przeplatają się nawzajem tworząc ciekawe połączenia ogrodów uwzględniające ich korzystny wpływ na człowieka. W ostatnich latach rośnie zainteresowanie ogrodami naturalnymi, bez chemii, gdzie człowiek spędza czas delektując się naturą, mając pewność, że odpoczywa w czystym, naturalnym środowisku. Ogród ekologiczny, to pasja, radość z obcowania z naturą, wysoka świadomość ekologiczna i pokora wobec przyrody i sił natury.

Edukacyjny ogród ziółowy – Czerwony Klasztor, Słowacja

Ogrody i ich funkcje

Ogród pokazowy

Ogrody pokazowe możemy spotkać przy budynkach mieszkalnych, gospodarstwach, hotelach, obiektach usługowych czy szkołkach ogrodniczych. Najczęściej przeznaczone są do zwiedzania i stanowią dodatkowe źródło dochodu dla właścicieli. Ogród pokazowy powiązany jest z agroturystyką, działalnością rolniczą i usługową, ale może również stanowić odrębną atrakcję turystyczną. Zwiedzanie ogrodów staje się obecnie bardzo popularne i przyciąga rzesze zwolenników, miłośników piękna i estety. Dużą rolę odgrywa odpowiedni marketing. Podstawowym elementem jest na bieżąco aktualizowana strona internetowa, prowadzenie bloga i aktywność w mediach społecznościowych. Dobrze funkcjonująca komunikacja marketingowa daje gwarancję na przyciągnięcie dużej grupy klientów.

Przykładem ogrodów pokazowych są m.in. Ogrody Hortulus w Dobrzycy koło Koszalina (www.hortulus.com.pl). Ogrody pokazowe Hortulus to blisko 30 różnych, oddzielnych ogrodów tematycznych rozciągających się na obszarze ponad 4 h. Wśród nich są te związane ściśle z rodzajem środowiska – między innymi ogród skalny, leśny, jak i te, w których dominuje architektura i styl związane ze sztuką i kulturą narodową, np.: ogród japoński,

Ogród pokazowy Hortulus w Dobrzycy

Ogród lawendowy Hortulus w Dobrzycy

francuski lub śródziemnomorski. W stylu angielskim zaprojektowano grupę ogrodów zmysłów – każdy z nich pobudza różne zmysły człowieka. Wzrokiem zawładną ogrody barwy, światła i cienia, do których należą: ogród purpury i ognia, lila-róż, niebiesko-żółty, biały. Słuch rozbudzą ogrody szumu, szelestu, dźwięku czyli ogrody traw i ogrody wodne. Woń, aromat, zapach, to przede wszystkim trzy rodzaje ogrodów ziołowych, ogród pachnący oraz piękne rosarium w stylu angielskim.

Ogród terapeutyczny

Są to coraz bardziej popularne ogrody specjalistyczne, przystosowane do świadczenia usług tzw. „zielonej opieki” zdrowotnej. Mają na celu wspomaganie terapii i wykorzystanie leczniczych właściwości natury. Przyroda pełni tu funkcje prozdrowotne, terapeutyczne, społeczne i edukacyjne. Odwiedzający ogrody poszukują nowych doznań estetycznych i prozdrowotnych. Poprawa jakości życia i zdrowia jest główną motywacją spędzania czasu

Uprawa warzyw i ziół na podwyższonej grządce w Grabowcu

w ogrodzie. Sadząc rośliny, pielęgnując je, obserwując ich wzrost i poznając właściwości w szczególności sposób obcujemy z naturą i uczymy się jak wpływać na nasze zdrowie. Kontakt z przyrodą znacznie obniża poziom stresu, poprawia samopoczucie i zwiększa kreatywność. Wraz ze wzrostem świadomości pozytywnego wpływu natury na zdrowie człowieka wzrasta zainteresowanie formami rekreacji poprawiającymi stan zdrowia. Terapia ogrodnicza staje się jedną z kluczowych form w działalności, np.: ośrodków rehabilitacyjnych, klubów seniora, sanatoriów i centrów leczniczych.

Wyróżniamy dwie formy terapii ogrodowej: bierną i czynną. Bierna terapia to przebywanie w ogrodzie, spacer, wycieczki, sam widok roślin i naturalnego krajobrazu. Natomiast terapia czynna to szeroko rozumiany aktywny kontakt z naturą. Przypada on na okres wegetacyjny, czyli od marca do listopada. Można wyodrębnić takie zajęcia jak segregacja nasion o różnej wielkości, siew nasion do doniczek lub na zagony (z reguły podwyższone), pikowanie siewek, sadzenie roślin bezpośrednio do gruntu, odchwaszczanie, podlewanie, rozmnażanie bylin, roślin doniczkowych, układanie kompozycji z roślin doniczkowych lub z kwiatów ciętych bądź suchych (bukieciarstwo), przygotowywanie potraw z kwiatów, owoców i warzyw. Jedną z form terapii zajęciowej w ogrodzie terapeutycznym jest hortiterapia, czyli praca z roślinami. Kontakt z ziemią i roślinami powoduje uwalnianie serotoniny – hormonu szczęścia, dzięki któremu stajemy się radośni i twórcy. Uprawa warzyw i roślin na podwyższonej grządce, obserwacja kwitnących roślin i owadów bytujących w naszych ogrodach daje ogromną satysfakcję i wyzwala pozytywne emocje. Dodatkowym atutem jest możliwość rozmowy z właścicielami ogrodu, którzy swoją wiedzę i bogate doświadczenie chętnie przekazują odwiedzającym. Daje to możliwość poznania roślin i ich wymagań oraz przekazania obserwacji i spostrzeżeń cennych dla odbiorcy.

Gra zmysłów w ogrodzie

Rośliny wpływają na nasze zmysły, dostarczają różnorodnych bodźców. Stymulują wzrok, zapach, słuch, dotyk i smak. Efekt ten osiągnąć jest, gdyż rośliny charakteryzują się zróżnicowaną teksturą lub fakturą liści i/lub pędów, zabarwieniem oraz zapachem lub smakiem kwiatów, liści i owoców, wielkością kwiatów i kwiatostanów. Dotykanie kwiatostanów i całych roślin, możliwość wążania i wsłuchiwanie się w odgłosy natury przynosi ukojenie i wyciszenie.

Słonecznik – przykładowa roślina działająca na zmysł dotyku, Koryciny

Najczęściej w ogrodach takich uprawiane są kwiaty jednoroczne, dwuletnie i cebulowe bylinowe, ale również zioła, rośliny przyprawowe oraz warzywa. Ważne są także drzewa i krzewy – zarówno

owocowe, jak i ozdobne. Stymulacja zmysłów poprzez przebywanie w ogrodzie lub pracę wśród roślin ma ogromny wpływ na nasz stan fizyczny i psychiczny.

Przykładowe rośliny sensoryczne działające na zmysły:

Zapach

– mięta, lilie, hiacynty, lilak pospolity, jaśminowiec

Smak

– lubczyk ogrodowy, jagoda kamczacka, nasturcja większa, rozmaryn lekarski, tymianek

Dotyk

– jabłoń purpurowa, sosna zwyczajna, jarząb pospolity, czyściec wełnisty, cynia wytworna, słonecznik zwyczajny, nagietek lekarski, kocimiętka

Dźwięk

– miskant chiński, brzoza, czarnuszka damasceńska, kocanki ogrodowe

Wzrok

– wszystkie wielobarwne rośliny ogrodowe, drzewa i krzewy

Ekologiczny ogród edukacyjny „Ziołowy Zakątek”, Koryciny

Ekologiczny ogród edukacyjny

Ogrody ekologiczne stają się popularnymi centrami edukacyjnymi. Podstawową zasadą ogrodu ekologicznego jest tworzenie kompozycji ogrodowej z lokalnych roślin i fragmentów krajobrazu. Stwarzają możliwość poznania natury, obcowania z przyrodą oraz rozwoju gospodarstw i dodatkowego zarobku. Nauka w ogrodzie, poprzez poznanie i doświadczenie zmysłami, daje bardzo dobre rezultaty i sprawia, że chętniej się uczymy oraz poznajemy otaczającą nas faunę i florę. Uczestnictwo w zajęciach edukacyjnych daje możliwość kontaktu z „żywym” wiejskim ogrodem, pozwala lepiej poznać życie na wsi oraz jest ciekawą alternatywą dla mieszkańców miast. Ekologiczny ogród, w którym możemy nie tylko zobaczyć, ale również dotknąć, poczuć woń, usłyszeć odgłosy natury, to wartość dodana. Grupą odbiorców, która najczęściej korzysta z tej formy edukacji jako uzupełnienia zajęć szkolnych są dzieci i młodzież. Nauka i zabawa w ekologicznym ogrodzie jest stosowana w edukacji szkolnej i wczesnoszkolnej.

W ekologicznym ogrodzie właściciel ma do wyboru szereg fragmentów krajobrazu, które może odtworzyć.

Są to np.:

- łąka kwietna – naturalna lub wysiana (koszona raz-dwa razy w roku),
- ziołorośla – wysoka roślinność zielna sporadycznie pielęgnowana, pożyteczna dla przyrody i człowieka,
- zadrzewienia, skupiny krzewów,
- wydma, kamienisko, teren suchy,
- naturalne oczko wodne; teren podmokły,
- tradycyjny ogródek przydomowy z rabatą tradycyjnych kwiatów,
- sad mieszany uprawiany metodą tradycyjną, z trawą w międzyrzędziach,
- miejsce składowania pniaków, gałęzi z bogatą florą i fauną.

Sad mieszany z trawą w międzyrzędziach w Korycinach

Aby ogród edukacyjny dobrze funkcjonował i spełniał swoje zadania konieczne jest przygotowanie odpowiedniego zaplecza. Ciekawy i różnorodny ogród edukacyjny, w którym możliwe jest prowadzenie zajęć, warsztatów i szkoleń przyciąga grupy zwiedzających.

Dobrze zaprojektowany ogród edukacyjny zapewni zwiedzającym wiele korzyści takich jak:

- polepszenie sprawności fizycznej poprzez ruch na świeżym powietrzu,
- poprawa zdrowia,
- lepszy stan emocjonalny,
- poprawa koncentracji uwagi, samodzielności,
- stymulacja sensoryczna - pobudzanie zmysłów wzroku, słuchu, dotyku, zapachu, smaku.
- poprawa interakcji społecznych, komunikacji i wymiany doświadczeń,
- wzrost funkcji intelektualnych, większa koncentracja i przyswajanie wiedzy,
- poprawa i zmiana nawyków żywieniowych.

Nagietek polny (*Calendula arvensis* L.) – Ekologiczny ogród edukacyjny „Ziołowy Zakątek”, Koryciny

Do nasadzeń w ekologicznym ogrodzie wybieramy drzewa liściaste. Są lepiej powiązane z naturalnym krajobrazem i mają pozytywny wpływ na różnorodność biologiczną. Cenne drzewa to **lipa, brzoza i topola osika**. Drzewa i krzewy iglaste **sosny, świerki i jałowce** sadzimy wtedy, gdy chcemy ogród upodobnić do sąsiadującego z nim lasu iglastego lub mieszanego. Nie wolno przesadzać roślin dziko rosnących. Nie używamy chemii, stosujemy tylko preparaty naturalne, wyciągi i gnojówki oraz biopreparaty. Szanujemy małe i większe zwierzęta żyjące w naszym ogrodzie stwarzając im dogodne warunki do bytowania. Budujemy domki dla ptaków i dokarmiamy ptaki w okresie zimowym. Dzięki temu nie ograniczymy inwazję mszyc, ślimaków czy innych szkodników. Tworzymy w ogrodzie miejsce korzystne dla naszych sprzymierzeńców zostawiamy dla owadów kępy **pokrzyw, jasnoty białej, mniszka lekarskiego**, dla jeża stertę gałęzi; dla żab, zaskrońców, ważek – oczko wodne z łagodnym zejściem do wody. Z myślą o zwierzętach sadzimy drzewa, krzewy, ale i kępy bylin i roślin jednorocznych. Nie kosimy bardzo nisko trawnika. Zakładamy choćby niewielką łąkę kwietną dla pszczołowatych.

W ogrodzie ekologicznym należy stosować preparaty do ochrony roślin, które nie stanowią zagrożenia dla człowieka, pszczoł i zwierząt zjadających szkodniki. Samodzielnie można przygotowywać m.in. naturalne wyciągi lub gnojówki z roślin takich jak np.: skrzyp, pokrzywa i wrotycz.

Przykładowe przepisy na gnojówki i wyciągi do zastosowania i ekologicznym ogrodzie:

Gnojówka ze skrzypu polnego stosowana jest do zwalczania przedziorków i mszyc. 1 kg świeżych lub 200 g suszonych pędów należy zalać 10 l wody i pozostawić do fermentacji na cztery-pięć dni. Gnojówką opryskujemy rośliny w czasie wegetacji, w słoneczne dni, przed południem, w rozcieńczeniu 1:50.

Wyciąg ze skrzypu polnego działa zapobiegawczo przeciwko mączniakom rzekomym, rdzom, zarazie ziemniaka na pomidorze. 1 kg świeżego lub 200 g suchego ziela zalewa się 1 l wody i odstawia

na 12-24 godziny. Wyciągiem tym opryskujemy rośliny kilkakrotnie w czasie wegetacji, w rozcieńczeniu 1:5. Wyciąg działa też wzmacniająco na rośliny, a bez rozcieńczenia można go stosować do zwalczania mszyc.

Gnojówka z pokrzywy zapobiega chorobom grzybowym, mszycom i przędziorkom. 1 kg świeżego ziela (zebranego przed kwitnieniem) lub 200 g suszonego należy zalać 10 l wody i pozostawić do fermentacji na dwa-cztery tygodnie, w zależności od temperatury (w wyższej proces zachodzi szybciej). Gotowa gnojówka jest ciemna, przezroczysta i nie pieni się. Opryskuje się nią rośliny wiosną, w rozcieńczeniu 1:10. Takim samym roztworem można podlewać

Wrotycz pospolity (Tanacetum vulgare L.), Koryciny

rośliny w okresie wegetacji, by je nawieźć i wzmocnić. (**Uwaga! Gnojówki z pokrzywy nie tolerują: fasola, groch, czosnek i cebula**). Gnojówką bez rozcieńczenia można polewać przymę kompostową – przyspieszy to tworzenie się kompostu.

Wyciąg z pokrzywy jest wykorzystywany przeciwko przedziorkom i mszycom. 1 kg świeżego ziela przed kwitnieniem lub 200 g suszonego trzeba zalać 10 l wody i odstawić na 12-24 godziny. Kilkakrotnie opryskiwać liście od góry i od dołu, bez rozcieńczenia.

Wyciąg z wrotyczu jest stosowany do walki z gąsienicami bieleńców, śmietką cebulanką, mszycami, gąsienicami namiotników. 300 g świeżego ziela lub 30 g suchego należy na 24 godziny zalać 10 l wody. Opryskiwać rośliny w rozcieńczeniu 1:2.

Z wizytą w ekologicznym ogrodzie edukacyjnym „Ziołowy Zakątek”

Przykładowym ekologicznym ogrodem edukacyjnym jest „Ziołowy Zakątek” w Korycinach, na Podlasiu. W miejscowym ogrodzie na powierzchni ponad 12 hektarów znajduje się ponad 1500 gatunków roślin. Gospodarstwo chętnie odwiedzają grupy szkolne, wycieczki, osoby indywidualne. Przemierzając ścieżki edukacyjne goście mają możliwość poznania chronionych roślin i dzikorosnących gatunków jadalnych, roślin leczniczych, trujących i przyprawowych. Nazwy oraz opisy roślin znajdują się na specjalnych tabliczkach zamieszczonych przy danej roślinie. Wędrując wąskimi ścieżkami można podziwiać kwitnące rośliny. Ogród urzeka wielobarwnością i aromatem.

Podczas wizyty w ogrodzie można poznać historię ziołolecznictwa i tradycyjnego zbioru roślin z naturalnych siedlisk, a w trakcie warsztatów ziołowych samodzielnie komponować mieszanki ziołowe oraz nalewki na bazie ziół.

Grupa podczas zwiedzania ogrodu edukacyjnego w Korycinach

Trzmielina pospolita (*Euonymus europaeus* L.) – Ekologiczny ogród edukacyjny „Ziołowy Zakątek”, Koryciny

Szarłat zwisły (*Amaranthus caudatus* L.) – Ekologiczny ogród edukacyjny „Ziołowy Zakątek”, Koryciny

Edukacja ekologiczna połączona jest z bogatą kulturą i tradycją najczystszej części regionu Polski. Na terenie ogrodu znajdują się charakterystyczna dla Podlasia zabudowa gospodarska oraz zabytkowy, drewniany kościół z XVII wieku a przy nim ziołowy ogród w stylu biblijnym. Na terenie ogrodu znajduje się rosarium z ponad 150 gatunkami róż, które zachwycają gości nie tylko pięknymi kwiatami, ale również zapachem. Wśród drzew spotkamy krąg z roślinami aromatycznymi i zakątek czosnkowej aromaterapii. W gospodarstwie znajduje się ekologiczny warzywnik, gdzie na oborniku i kompostach uprawiane są warzywa z wykorzystaniem zasad prawidłowego sąsiedztwa.

Bluszcz pospolity (Hedera helix L.) – Ekologiczny ogród edukacyjny „Ziołowy Zakątek”, Koryciny

„Patrz, jaka szczęśliwa, Ziemia ze słonecznymi barwy poigrywa. Weselą się niebios, ptactwo gra swe tony. Szumią zielonoliście dęby i jesiony. Stare lipy i buki, patrz, jak Ci się miła, To ramiona wyciągną, to czoła uchylą.” Jan Kochanowski
Ekologiczny ogród edukacyjny „Ziołowy Zakątek”, Koryciny

Ekologiczny ogród permakulturowy

Pierwsza wzmianka o tym, co to jest permakultura, pojawiła się pod koniec lat 70-tych XX wieku w książce napisanej przez biologa i wykładowcę Billa Mollisona we współpracy z Davidem Holmgrenem. Książka Permaculture One, to zbiór wiedzy, jaką zdobyli przez kilka lat rozważań i pracy nad zrównoważoną uprawą. Pojęcie permakultury w ogrodzie zostało doprecyzowane w późniejszych latach – jako pewna idea współpracy z przyrodą, a nie występowania przeciwko niej, chcąc osiągnąć jak największe korzyści dla siebie. Dziś, gdy trend ukłonu wobec ekologii i upraw bez chemii ma się coraz lepiej, ogrodnictwo permakulturowe zyskuje coraz więcej na znaczeniu i cieszy się coraz większą popularnością.

Ekologiczny ogród permakulturowy - Biotop Lechnica, Słowacja

Naturalny ogród permakulturowy, to miejsce w którym ingerencja człowieka jest ograniczona do minimum. Wyróżnia go zintegrowane podejście do krajobrazu, dbałość o mikroklimat i równowaga ekologiczna. W praktyce stosuje się tylko metody i środki naturalnie występujące w przyrodzie, tak by nie zaburzać jej naturalnego cyklu. Wszystkie działania podporządkowane są naturalnym cykлом przyrody. Zrównoważony sposób uprawy zakładający, że człowiek nie ingeruje w naturę. W ogrodzie permakulturowym sadi się więc między innymi na jednej grządce rośliny o podobnych wymaganiach stanowiskowych, dzięki czemu poradzą sobie same i nie stosuje się żadnych chemicznych środków. Jest połączeniem zrównoważonego rozwoju, agroleśnictwa, rolnictwa ekologicznego i ekologii. Zakłada obserwowanie życia przyrody i dostosowanie się do niego, a nie ingerencją po to, by zmieniać coś dla własnej wygody.

Podstawowe zasady etyczne, na których opiera się idea permakultury to:

- troska o ziemię,
- troska o ludzi,
- dzielenie się nadwyżkami.

Jest to obecnie popularny kierunek rozwoju ogrodów edukacyjnych. Bazuje na współpracy ludzi z naturą. Człowiek ponosi pełną odpowiedzialność za swoje otoczenie, środowisko i innych ludzi. W tworzeniu ogrodu dąży się do pełnej samowystarczalności z wykorzystaniem lokalnie dostępnej energii ze źródeł odnawialnych.

Ekologiczny ogród permakulturowy - Biotop Lechnica, Słowacja

Ekologiczny ogród edukacyjny „Ziołowy Zakątek” w Korycinach

Podsumowanie

Ogród edukacyjny daje możliwość bezpośredniej obserwacji przyrody, poznania procesów zachodzących w środowisku. Nabyta wiedza teoretyczna poparta jest praktyką, dzięki czemu odbiorcy m.in. dzieci i młodzież uczestniczące w zajęciach ogrodniczych osiągną lepsze wyniki w nauce. To miejsce, gdzie propaguje się ideę zdrowego stylu życia oraz prawidłowego odżywiania i aktywności fizycznej. Nawiązanie kontaktu z naturą stanowi istotny element edukacji ekologicznej. Zajęcia w ogrodach kształtują osobowość, stwarzają możliwość współpracy i rozwijania relacji.

Ekologiczny ogród edukacyjny „Ziołowy Zakątek” w Korycinach

Literatura:

- Instrukcje wdrożeniowe Ogród edukacyjny, dr Bożena Szewczyk-Taranek, Kraków 2021
- Instrukcje wdrożeniowe Ogród pokazowy, dr Bożena Szewczyk-Taranek, Kraków 2021
- Instrukcje wdrożeniowe Ogród terapeutyczny, dr Bożena Szewczyk-Taranek, Kraków 2021
- www.hortulus.com.pl
- www.biotoplechnica.eu
- www.ziolowyzakatek.pl
- Zakładanie ogrodu terapeutycznego w zagrodzie, Beata Płoszaj-Witkowska, Izabela Targ, Szepietowo 2017

Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego

w Minikowie

89-122 Minikowo

tel. 52 386 72 14

e-mail: sekretariat@kpodr.pl

www.kpodr.pl

